

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

КОРЧАГІНА ОЛЬГА СЕРГІЇВНА

**МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В
УКРАЇНІ**

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасні мережеві технології зробили інформаційну комунікацію між владою та суспільством можливою в масштабах реального часу, і створили передумови для реалізації прямої демократії.

Розвиток інформації та інформаційно-комунікативних технологій вплинуло на структури і процеси державного управління. Якщо спочатку цей вплив втілювався у підвищення ефективності збору, обробки та використання інформації в процесі прийняття рішень, то в подальшому почали відбуватися помітні трансформації в інститутах і методах організації всієї системи державного управління. Це призвело до того, що до початку XXI ст. ініціатива зі створення електронного уряду стає глобальною і охоплює практично всі країни з розвиненими демократіями. На відміну від електронного уряду (e-government), під електронною демократією розуміється не просто діалог громадян з урядом і державні сервіси в електронному форматі, а використання інформаційно-комунікаційних технологій для участі в управлінні країною.

Впровадження електронної демократії в суспільно-політичне життя показує позитивні результати. Таким чином, можна сказати, що інтерактивність, більш швидкі способи передачі інформації, можливості зв'язку великої кількості користувачів один з одним і владою, великі масиви інформації і нові можливості по управлінню політичними процесами можуть позитивно впливати на демократичну систему суспільства.

Головна мета електронної демократії на світовій арені полягає не в тому, щоб змусити громадян користуватися інформаційними технологіями: вона полягає у використанні технологій з метою поліпшення участі та демократичного управління. Саме тому актуальним сьогодні є дослідження особливостей реалізації електронної демократії в українських реаліях.

Питання сутності і особливостей запровадження електронної демократії досліджує ціла плеяда сучасних зарубіжних та українських науковців: Н. Грицяк [11], О. Громико [12], Д. Кедді [25], Н. Лаврик [31], В. Лур'є [32], Р. Начос [41] та інші. Проте у своїх дослідженнях вони зосереджують увагу на теоретичних засадах або на проблемах запровадження електронної демократії в Україні. Саме це й підсилює актуальність комплексного дослідження електронної демократії в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей механізмів реалізації електронної демократії в Україні.

Окреслена мета зумовлює необхідність вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати стан наукової розробки досліджуваної проблеми та визначити джерельну базу дослідження;
- розкрити поняття та сутність електронної демократії;
- проаналізувати світовий досвід використання інструментів електронної демократії;
- дослідити нормативно-правовий та організаційний механізми реалізації електронної демократії в Україні;
- охарактеризувати сектори та інструменти реалізації електронної демократії в Україні;
- визначити проблеми та напрямки розвитку електронної демократії в Україні.

Об'єктом дослідження є електронна демократія як форма участі громадян в сучасному політичному процесі.

Предметом дослідження є особливості механізмів реалізації електронної демократії в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи стали такі загальнонаукові методи, як метод порівняльного аналізу, метод системного аналізу і діалектичний метод. Так, метод порівняльного аналізу використано при дослідженні інструментів електронної демократії в різних країнах світу.

Методи системного аналізу був використаний при дослідженні секторів та інструментів електронної демократії. Діалектичний метод був покладений в основу

розгляду основних підходів до розуміння «електронної демократії».

Системний підхід є методологічною основою всієї роботи й використовується для вирішення більшості завдань дослідження. Зокрема, з позицій системного підходу розглянуто правову та організаційну основу електронної демократії в Україні. Для аналізу законодавчих актів та нормативних документів використовувався системно-аналітичний метод. Застосування методу систематизації дозволило узагальнити законодавчу, нормативну документацію і наукову літературу за темою дослідження.

Серед конкретно наукових методів було використано історичний метод, Історичний метод дав можливість відстежити становлення законодавчої бази, на основі якої здійснюється реалізація електронної демократії.

Сукупність цих та інших методів і прийомів дала змогу забезпечити всебічність вивчення проблеми та достовірність висновків. Загалом в роботі широко використовується комплексний підхід до методології дослідження, коли методи, які застосовуються, доповнюють один одного.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в даній роботі цілісно виконано комплексне дослідження механізмів надання електронних адміністративних послуг на місцевому рівні.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у тому, що:

- уточнено поняття «електронна демократія», під яким варто розуміти як перспективну форму інтерактивної взаємодії населення і влади в політичних процесах сучасного світу, як новітню форму демократії, що спирається на використання інформаційно-комунікативних технологій для здійснення адміністративних процесів в державі на всіх рівнях - від місцевого самоврядування до центрального рівня;

- уточнено поняття «інструменти електронної демократії», під яким слід розуміти всі форми участі громадськості в управлінні державними та місцевими справами, які здійснюються за допомогою електронних технологій та забезпечують громадськості можливість брати участь у прийнятті рішень.

- запропоновано напрями усунення проблем на шляху розвитку електронної демократії в Україні через: широке використання соціальних мереж для роз'яснення політичних подій, запровадження громадянських обговорень та дискусій; проведення просвітницької роботи серед населення щодо можливостей та переваг електронної дипломатії; обрання єдиної стратегії запровадження електронної демократії на всіх рівнях управління та створити відповідальний конкретний орган виконавчої влади (або наділити повноваженнями вже існуючий); підтримання ініціативи нового уряду щодо політики «діджиталізації», адже політика діджиталізації спрямована на полегшення взаємодії людини та держави. Коли країна стає «цифровою», вона привертає увагу інвесторів.

Практичне значення одержаних результатів. Положення і висновки дослідження можуть бути використані: для подальшого науково-теоретичного дослідження використання інструментів електронної демократії; у навчальному процесі при підготовці студентів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування».

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (87 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 94 сторінки, з яких 83 – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження електронної демократії» охарактеризовано стан наукової розробленості та джерельну базу дослідження, розкрито поняття та сутність електронної демократії, проаналізовано зарубіжний досвід використання інструментів електронної демократії.

Підрозділ 1.1. «Стан наукової розробленості проблеми та джерельна база дослідження» присвячений аналізу стану наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці.

Наукову літературу з даної проблематики умовно можна поділити на дві групи. До першої групи варто віднести праці зарубіжних дослідників, зокрема, це роботи М. Гуревича та Дж. Блумера, В. Штепа, Т. Ровінської, Н. Лаврик та інших. До другої групи віднесено роботи українських науковців, які присвячено дослідженню електронної демократії: В. Лур'є, Н. Махначової, М. Міхровської, С. Панцира, С. Рудя та інших. Джерельну базу умовно розділено на дві групи. Перша група джерел – акти національного законодавства (закони України, укази та розпорядження Президента України, постанови Кабінету міністрів України, інші законодавчі акти щодо запровадження електронної демократії).

До другої групи джерел відносяться інформаційні повідомлення офіційних сайтів органів державної влади та місцевого самоврядування України.

Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми показав, що в сучасній науці сутність та особливості електронної демократії розкрито досить ґрунтовно. Однак, більшість досліджень розкривають або теоретичні аспекти, або містять критику та визначають недоліки процесу запровадження електронної демократії України. Об'єктивних, комплексних робіт щодо запровадження електронної демократії в Україні є досить небагато. Сучасний стан та дії нового уряду у сфері запровадження електронної демократії практично не висвітлюються в аналітичних статтях українських науковців. Саме ці обставини визначили вибір теми магістерської роботи, об'єкта, предмета та мети дослідження.

У підрозділі 1.2. «Поняття та сутність електронної демократії» розкрита сутність електронної демократії.

З'ясовано, що електронна демократія є однією з базових основ інформаційного суспільства. Такі її властивості, як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережевих спільнот – можуть позитивно позначитися на розвитку та функціонуванні демократичної політичної системи

Електронна демократія – форма демократії, що характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій як основного засобу для адміністративних процесів, та за допомогою якої розширюються можливості громадян брати участь у реалізації своїх виборчих прав, формуванні державної політики і отриманні доступу до інформації про діяльність органів влади. Електронна демократія має великий потенціал для поліпшення взаємодії влади і громадян в плані обговорення та реалізації прийнятих рішень.

У підрозділі 1.3. «Світовий досвід використання інструментів електронної демократії» показано, що більшість країн світу намагаються використовувати інструменти електронної демократії, однак найпростішою та найбільш розповсюдженою непрямою формою електронної демократії є голосування через Інтернет.

Обґрунтовано, що у кожній конкретній країні демократичні і людські цінності, а також і етичні міркування є невіддільними частинами технологічних аспектів електронної демократії, двигуном якої стають вимоги демократії, а не технології. При цьому

електронна демократія не займається просуванням якогось конкретного типу демократії і в найближчій перспективі стане невід'ємною частиною системи державного управління, в зв'язку з чим органам влади необхідно робити все можливе задля підвищення довіри до влади з боку суспільства.

У другому розділі «**Організаційно-правові механізми реалізації електронної демократії в Україні**» розкрито правову та організаційну основу електронної демократії в Україні.

У підрозділі 2.1. «Правова та організаційна основа електронної демократії в Україні» визначено, що ключовим нормативно-правовим актом, який сьогодні визначає напрями розвитку електронної демократії в Україні, є Концепція розвитку електронного урядування в Україні, затверджена Кабінетом Міністрів України. У цьому документі викладено ключові цілі, пріоритети та заходи для розвитку е-врядування в найближчі роки. За реалізацію нормативно-правових актів у сфері розвитку електронної демократії в Україні сьогодні відповідає новостворене Міністерство цифрової трансформації України.

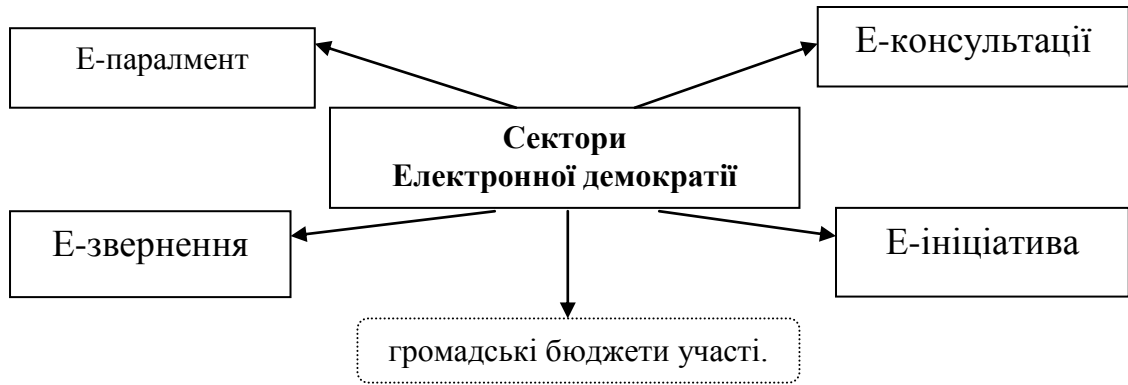
Відзначено, що в Україні формується досить потужна нормативно-правова база задля розвитку електронної демократії в Україні. З 1998 року із прийняттям законів «Про концепцію Національної програми інформатизації» та «Про Національну програму інформатизації», розпочалося формування інформаційного суспільства. Розвиток е-демократії в Україні пройшов кілька етапів формування, а саме: 1) 2000 – 2001 рр., коли визначались найбільш загальні можливості використання сучасних ІКТ; 2) 2002 – 2003рр., пов'язаний із формуванням механізмів е-уряду в Україні; 3) з 2003 р. і до сьогодні, який спрямований на вдосконалення інформаційної взаємодії органів виконавчої влади між собою та інститутами громадянського суспільства, надання інформації та послуг за допомогою сучасних інформаційних технологій. Сучасний період характеризується суттєвою увагою влади до розвитку електронної демократії в Україні, про що свідчить прийняття нових нормативно-правових актів та створення Міністерства цифрової трансформації України, яке покликане розвивати електронну демократію в нашій країні.

У підрозділі 2.2. «Сектори та інструменти реалізації електронної демократії в Україні» висвітлено ті сектори та інструменти електронної демократії, які найактивніше запроваджуються в Україні.

З'ясовано, що до секторів електронної демократії відносять: е-парламент, е-законодавство, е-правосуддя, е-посередництво, е-середовище, е-вибори (та е-референдуми, е-ініціативи), е-голосування, е-ініціативи, е-звернення, е-агітація.

В Україні представлені та працюють не всі сектори електронної демократії. Зокрема, не працює сектор е-середовище, який передбачає використання ІКТ задля аналізу та захисту оточуючого середовища, просторового планування та раціонального користування природними ресурсами. Також наші громадяни не можуть користуватися сектором Е-вибори, е-референдуми та е-ініціативи - політичними виборами, референдумами та ініціативами, в яких на одному або декількох етапах для здійснення комунікацій використовуються електронні засоби. Та, відповідно, не можуть використовувати переваги сектору е-голосування.

Зроблено висновок, що до ключових секторів та інструментів електронної демократії в Україні відносять: електронні звернення, електронні петиції, електронні консультації, громадський бюджет. Також в Україні зроблено перші кроки до становлення роботи електронного парламенту. На сайті Верховної Ради України публікуються законодавчі акти після прийняття. Запровадження системи е-правосуддя України, хоча відзначається політиками та урядовцями як важливе завдання судової реформи, відбувалося достатньо повільно. Хоча частка електронних інформаційних систем у судовому провадженні поступово збільшується, електронна комунікація сторін процесу майже відсутня, дистанційне судове провадження – більше виняток, ніж правило. Також в Україні зроблено найважливіші кроки в роботі системи електронних петицій, громадських бюджетів участі.

Сектори та інструменти електронної демократії в Україні

У **третьому розділі** «Проблеми та напрямки розвитку електронної демократії в Україні» розкрито ключові проблеми запровадження інструментів електронної демократії в Україні та визначено шляхи розвитку української електронної демократії.

У *підрозділі 3.1.* «Ключові проблеми запровадження інструментів електронної демократії в Україні» визначено, що основними проблемами на шляху запровадження електронної демократії є прогалини нормативно-правової бази, необізнаність громадян у можливостях електронної демократії та незадовільний стан інфраструктури.

У роботі з'ясовано, що розвиток електронних адміністративних послуг в Україні також стримує невисокий рівень комп'ютеризації домогосподарств, нерівномірний та недостатній рівень проникнення Інтернет в Україні, недостатній рівень комп'ютерної грамотності, а також обізнаності населення щодо можливостей та переваг отримання адміністративних послуг в електронній формі.

Також виявлено, що проблемою на шляху реалізації інструментів електронної демократії у Україні є недосконалість правового забезпечення сфери електронної демократії, поганий розвиток інфраструктури, а також той фактор, що суспільство виявилось недостатньо підготовленим до використання інструменту електронних петицій через нерозуміння і відверте незнання принципів роботи держави і державних органів влади.

У *підрозділі 3.2.* «Шляхи розвитку української електронної демократії» показано, що процес налагодження та адаптації до вітчизняних умов новітніх інформаційних технологій і сервісів, необхідних для запровадження електронної демократії, є достатньо складним, проте результати реалізації цього процесу мають змінити не тільки відношення до громадян до неї, а й сам спосіб здійснення інформаційної політики, що, у свою чергу, сприятиме інноваційному розвитку країни, формуванню інформаційного суспільства, до якого прагне весь сучасний світ. Концепція «Держава у смартфоні» була визначена серед пріоритетів президента Володимира Зеленського.

Розробка та реалізація органами державної влади та особливо органами місцевого самоврядування політики е-демократії має сенс лише за умови, коли ці органи передбачатимуть, що така політика потребує використання Інтернету та інших цифрових технологій з метою розвитку та посилення демократичної практики. Новий уряд проголосив курс політики «діджиталізації», адже політика діджиталізації спрямована на полегшення взаємодії людини та держави. Коли країна стає «цифровою», вона привертає увагу інвесторів. Розбудова цифрової країни - це курс на економічний успіх.

ВИСНОВКИ

У **висновках** узагальнено головні результати магістерського дослідження.

На підставі здійсненого дослідження сформульовано такі основні висновки і рекомендації.

1. Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми показав, що в сучасній науці проблема електронної демократії розкрита досить ґрунтовно. Зважаючи на значний доробок вітчизняних і зарубіжних науковців у царині електронної демократії і беручи до уваги досягнення вчених у визначенні теоретичних і прикладних питань запровадження інструментів електронної демократії, необхідно визнати недостатню розробленість проблематики пошуку напрямів розвитку електронної демократії в Україні. Сучасний стан та дії нового уряду у сфері запровадження електронної демократії практично не висвітлюються в аналітичних статтях українських науковців, а більшість робіт присвячено аналізу недоліків застосування електронної демократії в Україні.

2. Встановлено, що під електронною демократією варто розуміти перспективну форму інтерактивної взаємодії населення і влади в політичних процесах сучасного світу, новітню форму демократії, що спирається на використання інформаційно-комунікативних технологій для здійснення адміністративних процесів в державі на всіх рівнях - від місцевого самоврядування до центрального рівня.

Е-демократія сприяє створенню нової форми демократії, за якої всі громадяни мають змогу безперешкодно розглядати і спостерігати, беруть участь у формуванні та аналізі окремих питань національної політики за допомогою засобів ІКТ з будь-якого місця у будь-який час. Основними цілями е-демократії є прозорість, підзвітність, відповідальність, включення, проведення дискусій, інклюзивність, доступність, участь, субсидіарність, довіра до демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів, соціальне згуртування.

3. З'ясовано, що світова практика продемонструвала, що успішне запровадження електронної демократії можливе за умов модернізації комунікаційної інфраструктури та підвищення обізнаності громадян про можливості та переваги такої форми безпосередньої демократії. Досвід багатьох країн показав, що запровадження електронної демократії є процесом тривалим і поступовим.

Інструментами електронної демократії, які найбільше застосовуються у світі сьогодні, є електронне голосування, подання петицій, звернення до органів влади та опитування громадської думки. Найкращі результати у запровадженні інструментів електронної демократії у діє демонструє Естонія. В цій країні вже багато років вибори різних рівнів відбуваються у електронній формі.

4. Доведено, що нормативно-правова основа електронної демократії в Україні почала формуватись з 2000-х рр., коли у 2003 р. було прийнято ключові закони «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис». Однак, основний нормативно-правовий акт у сфері запровадження електронної демократії в Україні було прийнято лише у листопаді 2017 р., коли уряд схвалив Концепцію розвитку електронної демократії до 2020 р.

За реалізацію нормативно-правових актів у сфері розвитку електронної демократії в Україні сьогодні відповідає новостворене Міністерство цифрової трансформації України. А організаційними передумовами для формування електронної демократії стали розширення доступу громадян до Інтернету та інтенсивний розвиток ІТ-сфери.

5. Встановлено, що до ключових секторів та інструментів електронної демократії в Україні відносять: електронні звернення, електронні петиції, електронні консультації, громадський бюджет. Також в Україні зроблено перші кроки до становлення роботи електронного парламенту та електронного правосуддя. Так, на сайті Верховної Ради України публікуються законодавчі акти, а судова гілка влади представлена в мережі Інтернет Єдиним державним реєстром судових рішень, а більшість центральних органів

державної влади України мають свої сайти та сторінки у соціальних мережах. Однак рівень інформативності та інтерактивності веб-сторінок державних установ є досить різним, до того ж не всі сторінки передбачають можливість справжньої комунікації громадян із владою.

Електронні петиції є найпопулярнішим інструментом електронної демократії сьогодні. Зміни 2015 р. до Закону України «Про звернення громадян» стали підґрунтям для запровадження електронних петицій. Сьогодні електронну петицію можна подати на сайті Президента України та на сайтах більшості місцевих рад. Останнім часом набирає оборотів застосування громадських бюджетів участі, коли громадяни можуть визначати, на які потреби спрямовувати бюджетні кошти.

6. Виявлено, що ключовими проблемами на шляху розвитку електронної демократії в Україні Проблемними моментами у забезпеченні розвитку електронної демократії в Україні є: прогалини у законодавстві, що регламентує розвиток інформаційного суспільства; далека від досконалості інфраструктура інформаційного суспільства; «цифрова нерівність» регіонів нашої держави; високий рівень недовіри серед населення до органів державної влади; відсутність єдиної позиції щодо застосування інструментів електронної демократії на всіх рівнях управління; низький рівень політичної активності населення (особливо молоді) та сповільнення темпів формування громадянського суспільства в Україні; відсутність просвітницької програми для населення щодо можливостей електронної демократії та низький рівень обізнаності роботи з інформаційними ресурсами серед населення.

Сьогодні задля ефективного використання інструментів електронної демократії в нашій державі необхідно:

- широко використовувати соціальні мережі для роз'яснення політичних подій, запровадження громадянських обговорень та дискусій. Використання соціальних мереж сприятиме залученню до управлінських процесів молоді;

- проводити просвітницьку роботу серед населення щодо можливостей та переваг електронної дипломатії;

- вибрати єдину стратегію запровадження електронної демократії на всіх рівнях управління та створити відповідальний конкретний орган виконавчої влади (або наділити повноваженнями вже існуючий);

- підтримати ініціативи нового уряду щодо політики «діджиталізації», адже політика діджиталізації спрямована на полегшення взаємодії людини та держави. Коли країна стає «цифровою», вона привертає увагу інвесторів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

1. Корчагіна О.С. Використання інструментів електронної демократії в країнах Європейського союзу / О.С. Корчагіна // Науково-практична конференція «Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?», Миколаїв, Україна, 2 грудня 2019 р. Тези. – Миколаїв, 2019. (у друці).

АНОТАЦІЇ

Корчагіна О.С. Механізми реалізації електронної демократії в Україні. – На правах рукопису.

Магістерську роботу присвячено розкриттю особливостей впровадження електронної демократії в Україні. З'ясовано стан наукової розробки досліджуваної проблеми та визначити джерельну базу дослідження. Розкрито поняття та сутність

електронної демократії, під якою слід розуміти перспективну форму інтерактивної взаємодії населення і влади в політичних процесах сучасного світу, новітню форму демократії, що спирається на використання інформаційно-комунікативних технологій для здійснення адміністративних процесів в державі на всіх рівнях - від місцевого самоврядування до центрального рівня. Проаналізовано зарубіжний досвід використання інструментів електронної демократії. Також у роботі досліджено правову та організаційну основу електронної демократії в Україні, охарактеризовано інструменти реалізації електронної демократії в Україні. Робота містить аналіз проблем та перспектив розвитку електронної демократії в Україні.

Ключові слова: електронна демократія, інструменти електронної демократії, електронний уряд, електронне судочинство, електронні петиції

Korchagina O.S . Mechanisms of e-democracy implementation in Ukraine. – On rights for a manuscript.

The master's thesis is devoted to the disclosure of peculiarities of introduction of e-democracy in Ukraine. The state of scientific development of the problem under investigation and the source of the research are determined. The concept and essence of e-democracy, which should be understood as a perspective form of interactive interaction of the population and the authorities in the political processes of the modern world, the newest form of democracy, based on the use of information and communication technologies for the implementation of administrative processes in the state at all levels - from local self-government to central level. The foreign experience of using electronic democracy tools is analyzed. The main tools of e-democracy that are being used today in Ukraine are electronic petitions, public participation budgets and information about government activities in open access through websites. The paper also explores the legal and organizational foundations of e-democracy in Ukraine, describes the tools for implementing e-democracy in Ukraine. The paper contains an analysis of the problems and prospects of developing e-democracy in Ukraine. Today, in order to effectively use the tools of e-democracy in our state, it is necessary: widespread use of social networks to explain political events, introduce civil debate and debate. The use of social networks will facilitate the involvement of youth in the management process; to carry out an educational work among the population on the possibilities and preference of electronic diplomacy; choose a single strategy for the introduction of e-democracy at all levels of government and create a responsible specific executive body (or empower existing ones).

Key words: e-democracy, e-democracy tools, e-government, e-justice, electronic petitions